היום נלמד בעזרת ה':

ערכין דף יא

למדנו במשנה – ועבדי כהנים היו כו':

לימא בהא קמיפלגי: אולי רבי מאיר ורבי חנינא בן אנטיגנוס במשנה נחלקו בזה: רבי מאיר שאמר עבדים היו סובר שעיקר שירה בפה, והנגינה בכלי באה רק להנעים את הקול, ולכן היה מותר לעבדים לנגן, ורבי חנינא בן אנטיגנוס שאמר לויים היו סובר שעיקר שירה בכלי, ולכן רק ללויים היה מותר לנגן.

קושיא: **ותסברא?! רבי יוסי מאי קסבר:** א"כ מה רבי יוסי (שאמר שהם היו ישראלים מיוחסים) סובר? אם הוא סובר שעיקר שירה בפה, הרי אפשר גם בעבדים, ואם הוא סובר שעיקר שירה בכלי הרי צריך דווקא לויים.

תירוץ: **לעולם קסבר** רבי יוסי **עיקר שירה בפה,** ובאמת מעיקר הדין לא צריך דווקא לויים לנגינה בכלי זמר, ומחלוקתם של התנאים במשנה היא האם מעלים מדוכן ליוחסין ולמעשרות, דהיינו האם כשאנו רואים אדם שמנגן עם הלויים בדוכן זוהי ראיה שהוא לוי כשר ומיוחס ומותר לתת לו מעשר ראשון. –

ר"מ שאמר עבדים היו, סובר שלא מעלים מדוכן לא ליוחסין ולא למעשרות, ולכן אפשר לתת לעבדים לנגן, כיון שאין לחשוש שמא יחזיקו אותם שהם לויים. ורבי חנינא בן אנטיגנוס שאמר לויים היו, סובר שמעלים מדוכן בין ליוחסין בין למעשרות, ולכן נותנים רק ללויים לנגן, משום שאם יראו אדם מנגן על הדוכן יחזיקו אותו כלוי מיוחס. ורבי יוסי שאמר ישראלים היו, סובר שמעלים מהדוכן ליוחסין, ולכן לא נותנים לעבדים לנגן כדי שלא יחזיקו אותם כמיוחסים, אבל לא מעלים מהדוכן למעשרות, ואם יראו אדם מנגן לא יחזיקו אותו כלוי מיוחס לתת לו מעשר, ולכן מותר לישראלים לנגן.

*

תנו רבנן, השיר מעכב את הקרבן: כלומר את ניסוך המים, שאם אין שירה אין ניסוך המים.

מ"ט דר' מאיר: שנאמר "וָאֶתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתֻנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כשם שכפרה מעכבת, דהיינו עבודת הכהנים שזורקים את דם הקרבן היא המכפרת, ואם לא זרקו את הדם אין כפרה, כך שירת הלויים מעכבת, וללא שירה אין ניסוך המים.

ורבנן החולקים על ר"מ סוברים שהפסוק הזה בא ללמד את מה שאמר רבי אלעזר, כשם שכפרה ביום, דהיינו הקרבנות קרבים רק ביום, כך שירה ביום.

*

[מכאן ע"פ ביאור 'חברותא']

אמר רב יהודה אמר שמואל, מנין לעיקר חיוב **שירה** על הקרבנות **מן התורה? שנאמר "וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו", איזהו שירות שבשם** [שיש בו הזכרת השם]? **הוי אומר זה שירה** שיש אזכרת שם שמים במזמורים שבה.

קושיא: **ואימא** על **נשיאות כפיים** מדובר בפסוק, שגם בה יש אזכרות.

תירוץ: **מדכתיב "לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ" מכלל דברכת כהנים לאו שירות הוא,** שהרי חילקם הכתוב לשני דברים.

רב מתנה אמר, עיקר שירה **מהכא**: שנאמר "**תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב", איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב? הוי אומר זה שירה.**

קושיא: **ואימא,** על **דברי תורה** מדובר **דכתיב** בהם "**פִּקּוּדֵי יְהוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב**", וכך אמר הפסוק, תחת אשר לא עסקת בדברי תורה וכו'.

תירוץ: דברי תורה "**משמחי לב" איקרי**, אבל "**טוב" לא איקרי.** ולכן לא מתפרש הפסוק עליהם.

קושיא: **ואימא בבכורים** מדבר הפסוק **דכתיב** בהם "**וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב**" ויש בהם גם שמחה וגם טוב, וכוונת הכתוב, תחת אשר לא הבאת ביכורים.

תירוץ: בכורים, "**טוב", איקרי "טוב לבב" לא איקרי.** ומוכרח, שדוקא בשירה מדבר הפסוק.

*

אמר רב מתנה: מנין לביכורים שטעונין שירה בהבאתם? **אתיא** בגזירה שוה "בכל **הטוב"** שכתוב בהם, מ"**טוב** לבב", **מהכא**, שמדובר בשירה.

קושיא: **איני, והא אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין שאין אומרים שירה אלא על** ניסוך **היין? שנאמר "וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן הֶחֱדַלְתִּי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים", אם אנשים משמח** בשתייתו, אלא **אלוקים במה** היין **משמח? מכאן שאין אומרים שירה אלא על** ניסוך **היין,** ובשירה שנאמרת עליו לה' הוא "משמח אלוקים", ומעתה קשה איך שייך שיר בביכורים? והלא אינם אלא מפירות ז' המינים, ושירה יש רק ביין.

תירוץ: **משכחת לה** לשירה בביכורים, **כדתני רב יוסף**: בביכורים כתוב "מֵרֵאשִׁית כָּל־פְּרִי", ומשמע מזה דוקא **פרי אתה מביא. ואי אתה מביא משקין,** וכך הוא לכתחילה, שיש להביאם בעודם פרי, **הביא ענבים** והפרישם לשם ביכורים **ודרכן** אחר כך ליין, **מנין** שבדיעבד מביאם ויוצא בהם ידי חובת ביכורים? **תלמוד לומר "תביא"** מכל מקום, ובאופן כזה שייך שירה על היין בביכורים.

חזקיה אמר, מהכא עיקר שירה: דכתיב **"וּכְנָנְיָהוּ שַׂר־הַלְוִיִּם בְּמַשָּׂא יָסֹר בַּמַּשָּׂא כִּי מֵבִין הוּא". אל תיקרי יסור אלא ישיר.**

בלווט [שם חכם] **אמר רבי יוחנן: מהכא** עיקר שירה: דכתיב **"לַעֲבֹד עֲבֹדַת עֲבֹדָה" איזהו עבודה שצריכה** להיעשות בשעת **עבודה** אחרת, **הוי אומר זו שירה.** שבשעת עבודת ניסוך היין היא.

רבי יצחק אמר, מהכא עיקר שירה: **"שְׂאוּ־זִמְרָה וּתְנוּ־תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם־נָבֶל".**

רב נחמן בר יצחק אמר, מהכא: דכתיב **"הֵמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם יָר�נּוּ בִּגְאוֹן יְהוָה צָהֲלוּ מִיָּם",** שיצהלו בשיר שבבית המקדש יותר מצהלת המים בקריעת ים סוף.

ותנא, מייתי לה לעיקר שירה **מהכא**: דכתיב **"וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ", ממשמע שנאמר בכתף איני יודע שישאו? מה תלמוד לומר "ישאו"?** אלא **אין ישאו אלא לשון שירה. וכן הוא אומר "שְׂאוּ־זִמְרָה וּתְנוּ־תֹף". ואומר "יִשְׂאוּ קוֹלָם יָר�נּוּ".** הרי מצינו "וישאו" שמשמש כלשון שירה. וזו היא עבודת הלויים.

חנניא בן אחי רבי יהושע אמר, מהכא לומדים שירה: דכתיב **"מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל"**, שהיה מצווהו **על עסקי קול**, דהיינו לשורר, שמשה לוי היה.

רב אשי אמר מהכא: "וַיְהִי כְּאֶחָד לַמְחַצְּרִים וְלַמְשֹׁרְרִים לְהַשְׁמִיעַ קוֹל־אֶחָד", וחצוצרות מפורש בפסוק **"וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם"**, ומזה שכלל הפסוק מחצצרים ומשוררים יחד משמע שאף משוררים מן התורה [תוס׳].

רבי יונתן אמר מהכא: דכתיב "וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַהֲרֹן וגו׳ וְגַם אֶת אַחֶיךָ מַטֵּה לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וגו׳ **וְלֹא יָמֻתוּ גַּם הֵם גַּם אַתֶּם"**. והוקשו בזה לויים לכהנים, **מה "אתם"** דהיינו כהנים **בעבודת מזבח, אף "הם"** דהיינו לויים, **בעבודת מזבח**, ולא שייך בלויים עבודת מזבח אלא בשיר.

תניא נמי הכי, שמכאן לומדים שירה מן התורה: **"וְלֹא יָמֻתוּ גַּם הֵם גַּם אַתֶּם" מה אתם בעבודת מזבח אף הם בעבודת מזבח.**

ועוד מקישינן: **אתם בשלהם והם בשלכם במיתה,** שכהנים ששוררו חייבים מיתה, כמו לויים שעבדו עבודת כהנים במזבח שהם במיתה, ככתוב "והזר הקרב יומת". אבל **הם** ששינו **בשלהם** כגון לוי משורר ששיער [שהגיף דלתות], ולוי שעליו לשוער, ושורר, **אינן במיתה אלא באזהרה.**

אמר אביי: נקיטינן להלכה לא כתנא בברייתא. אלא, **משורר ששיער**, שעבד **בשל** עבודת **חבירו, במיתה. שנאמר "והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה, משה ואהרון** ובניו שומרים משמרת הקדש וגו׳ **והזר הקרב יומת"**. וזה נאמר גם על עבודת הלויים.

ומפרש לה: **מאי "זר"? אילימא זר ממש**, דהיינו ישראל, **הכתיב חדא זימנא** בפרשה הזאת שהוא במיתה. **אלא לאו, בזר דאותה עבודה** שעבד בה, מדבר הפסוק. והיינו, בלוי שעשה עבודה שאין לו מינוי בה, שכיון שאינו ממונה עליה חייב מיתה.

קושיא: **מיתיבי**: תנינא, **משורר ששיער, ומשוער ששורר, אינן במיתה אלא באזהרה!** ואיך חולק אביי על התנא בברייתא.

תירוץ: מחלוקת **דתנאי היא. דתניא: מעשה ברבי יהושע בן חנניא שהלך לסייע בהגפת** דלתות **אצל רבי יוחנן בן גודגדא**, ששניהם לויים היו. **אמר לו** רבי יוחנן בן גודגדא: **בני, חזור לאחוריך, שאתה מן המשוררים ולא מן המשוערים.**

ומפרשינן מחלוקתם: **מאי לאו, בהא קמיפלגי, דמר** [רבי יוחנן] **סבר**, משורר ששיער **במיתה היא**, ואמנם האיסור דאורייתא הוא רק כששיער לבדו אבל לסייע בלבד מותר מדאורייתא. **וגזרו בה רבנן** בסיוע, כיון שעיקר איסורו הוא במיתה. **ומר** [רבי יהושע בן חנניא] **סבר**, שאף בשיער לבדו אינו במיתה, ורק **אזהרה היא**. ומשום כך במסייע שמותר מדאורייתא, **ולא גזרו בה** רבנן. ואביי יסבור כרבי יוחנן בן גודגדא.

דחייה: **לא, דכולי עלמא אזהרה** בלבד **היא. מר סבר מסייע גזרו ביה רבנן** שמא יבוא לעבוד לבד ואף שאין זה במיתה, **ומר סבר לא גזרו ביה רבנן**. ואם כן אין מקור לאביי שחייב מיתה.

[עד כאן ע"פ ביאור 'חברותא']

*

☜ למדנו לעיל (בעמ' הקודם) שקרבנות ציבור טעונים שירה, ויש שירה על קרבנות מוסף, ויש שירה בשעת התמיד. כל אלו הם קרבנות חובה של ציבור. הגמ' מבררת מה דינה של עולת נדבה של ציבור.

בעי רבי אבין: האם עולת נדבת ציבור (כגון 'קיץ המזבח', שלאחר שגמרו להקריב את חובות היום, ולא היו נדרים או נדבות להקריב, היו מקריבים עולות נדבה ממותר המעות של תרומת הלשכה, כדי שלא יהיה המזבח בטל) טעונה שירה או אינה טעונה שירה?

צדדי הספק: האם כוונת הפסוק "**וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת** (= שירה) **עַל עֹלֹתֵיכֶם**" שצריך שירה בין על עולת חובה ובין על עולת נדבה, או שכוונת הפסוק "עולותיכם" של כל ישראל דהיינו עולת חובה.

הגמ' מנסה לפשוט את הספק:

ת"ש: נאמר בספר דברי הימים "**וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה לְהַמִּזְבֵּחַ וּבְעֵת הֵחֵל הָעוֹלָה הֵחֵל שִׁיר ה' וְהַחֲצֹצְרוֹת וְעַל יְדֵי כְּלֵי דָוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל**", מכך שנאמר "**וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ**" משמע שהיה לו ספק לגבי השירה והוא התייעץ עם בית דין כיצד לנהוג. ואם מדובר בעולת חובה מדוע הוא התייעץ עם בית דין, והרי פשוט שאומרים עליה שירה, אלא בוודאי שמדובר שם בעולת נדבה, והוא התייעץ עם בית דין האם אומרים שירה על עולת נדבה, ועל זה נאמר "**הֵחֵל שִׁיר ה'**" דהיינו שהורו לו בית דין לשורר, ומכאן ראיה שעולת נדבת ציבור טעונה שירה!

דחייה: **א"ר יוסף, לא, עולת ראש חודש הוה:** לא מדובר שם בעולת נדבה של ציבור אלא בעולת ראש חודש, וחזקיהו הסתפק האם בית דין קידשו את החודש בזמנו וא"כ צריך להקריב היום קרבן מוסף של ראש חודש, או שלא קידשוהו והחודש הקודם היה מעובר, וא"כ רק מחר יקריבו קרבן מוסף של ראש חודש, ואי אפשר להוכיח מכאן לגבי עולת נדבה.

אמר ליה אביי: וכי אפשר לומר שאותו יום היה ראש חודש? והרי נאמר שם (דברי הימים ב כט-יז) "וַיָּחֵלּוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְקַדֵּשׁ וּבְיוֹם שְׁמוֹנָה לַחֹדֶשׁ בָּאוּ לְאוּלָם יְהוָה וַיְקַדְּשׁוּ אֶת־בֵּית־יְהוָה לְיָמִים שְׁמוֹנָה וּבְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן כִּלּוּ. "וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה לְהַמִּזְבֵּחַ וּבְעֵת הֵחֵל הָעוֹלָה הֵחֵל שִׁיר ה'...", נמצא שבששה עשר לחודש אמר חזקיהו להעלות את העולה ולשיר, ולא היה זה בראש חודש!

אלא אמר רמי בריה דרב ייבא: ביום ששה עשר בניסן מביאים עוד כבש לעולה עם עומר התנופה, וחזקיהו הסתפק האם קידשו את חודש ניסן בזמנו וא"כ היום זה ששה עשר בניסן וצריך להקריב את הכבש לעולה עם עומר התנופה, או שלא קידשוהו בזמנו אלא עיברו את חודש אדר, וא"כ רק מחר יהיה ששה עשר בניסן, ואי אפשר להוכיח מכאן לגבי עולת נדבה.

קושיא: **מתקיף לה רב אויא, וליחזי פסח היכי עביד, מצה היכי אכיל:** מדוע חזקיהו הסתפק האם קידשו את חודש ניסן בזמנו או לא, שיראה באיזה יום עשו את קרבן פסח, ובאיזה יום אכלו מצה של ליל הסדר, ובכך הוא ידע האם חודש ניסן התקדש בזמנו או לא.

אלא אמר רב אשי: באמת חזקיהו לא הסתפק, אלא הוא התייעץ עם בית דין כמו ששליח ציבור נוטל רשות מהציבור לפני שהוא מתפלל, כלומר שחזקיהו נטל רשות מבית דין.

השתא דאתית להכי: אומרת הגמ' – כעת שתירצת תירוץ זה, אפילו אם נאמר שמדובר שם בעולת חובה של תמיד, אין להקשות למה הוא שאל אם היא טעונה שירה, לפי שהוא נטל רשות ולא שהוא לא ידע.

הגמ' חוזרת לספק של רבי אבין האם אומרים שיר על עולת נדבה:

ת"ש, רבי יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי (=בניסן נגאלו אבותינו ממצרים, ובניסן אנו עתידים להיגאל), **וחובה ליום חייב** (= בתשעה באב בכו העדה כשחזרו המרגלים לתור את הארץ, ובתשעה באב חרב בית המקדש). **כשחרב הבית בראשונה** (בית המקדש הראשון) **אותו היום תשעה באב היה, ומוצאי שבת היה** (= יום ראשון), **ומוצאי שביעית היתה** (= בשנה השמינית), **ומשמרתו של יהויריב היתה, והיו כהנים ולוים עומדים על דוכנן ואומרים שירה, ומה שירה אמרו? "וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת־אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם", ולא הספיקו לומר** את המשך הפסוק **"יַצְמִיתֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ" עד שבאו אויבים וכבשום, וכן בשניה** (= בחורבן בית המקדש השני). וזהו 'מגלגלים חובה ליום חייב', ששתי פעמים חרב בית המקדש בט' באב, ובשתי הפעמים כבשום כשאמרו את אותו מזמור.

האי שירה מאי עבידתיה וכו'? על איזה קרבן נאמרה השירה כאשר באו האויבים? אי אפשר לומר שהם אמרו שירה על עולת חובה, שהרי כבר משבעה עשר בתמוז בטל התמיד, שלא היו להם כבשים מחמת המצור, ולא היתה שם עולת חובה! אלא בהכרח שהם אמרו שירה על עולת נדבה, ומכאן ראיה שעולת נדבת ציבור טעונה שירה!

קושיא: **ותסברא?! מ"ש דעולת חובה דלא הואי, ומ"ש דעולת נדבה דהואי:** מה ההבדל בין עולת חובה לבין עולת נדבה, והרי אם לא היו להם כבשים לעולת חובה לא היו להם כבשים גם לעולת נדבה.

תירוץ: **הא לא קשיא, בן בקר אקראי בעלמא הוא דאיתרמיא להו:** אכן לא היו להם כבשים, אבל הזדמן להם בן בקר אחד, ועשו ממנו עולת נדבה, ומכאן ראיה שעולת נדבת ציבור טעונה שירה!

קושיא: **אמר רבא ואיתימא רב אשי, ותסברא?!** וכי הם אמרו שיר על הקרבן? והרי החורבן היה ביום ראשון, והשיר של יום ראשון הוא "לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ", והשיר שהם שרו היה "וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת־אוֹנָם" שהוא שיר של יום רביעי, **אלא אילייא בעלמא הוא דנפל להו בפומייהו,** כלומר אלא קינה בעלמא נפלה בפיהם, ואין להוכיח מכאן האם שרים על עולת נדבה.

קושיא על רבא: **והא עומדין על דוכנן קתני:** והרי הברייתא לעיל אמרה שהלויים עמדו על הדוכן בשעה ששרו שיר זה, ומשמע שהם עלו כדי לשיר על הקרבן ולא שנפלה קינה בעלמא בפיהם.

תירוץ: **כדר"ל דאמר אומר שלא על הקרבן**: כלומר מותר ללויים לומר שירה על הדוכן גם ללא קרבן, וא"כ אפשר לומר שקינה בעלמא נפלה בפיהם.

קושיא: **אי הכי בעולת נדבה נמי לימא**: אם מותר לומר שיר גם ללא קרבן, אז שיאמרו גם על עולת נדבה, וא"כ נפשוט את הספק שאומרים גם על עולת נדבה!

תירוץ: **נפיק מינה חורבא**: כלומר מה שהלויים אומרים שירה שלא על הקרבן זוהי רשות ולא חובה, ואם יאמרו שירה על עולת נדבה תצא מכך תקלה, שיטעו לומר שכשם ששירה על עולת נדבה היא רשות ולא חובה, כך שירה על עולת חובה היא רשות ולא חובה, וזה לא נכון, שהרי יש חובה לומר שירה על עולת חובה, ולכן לא אומרים שירה על עולת נדבה.

מאי הוה עלה? מה יהיה עם הספק של רבי אבין?

ת"ש, דתני רב מרי בריה דרב כהנא: נאמר בתורה "**וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם**", הפסוק מקיש עולה לשלמים ושלמים לעולה לעניין שיר, כשם שעולה האמורה כאן היא קודש קדשים (- שאין עולה שהיא קדשים קלים), כך שלמים האמורים כאן שטעונים שיר מדובר בשלמים שהם קודש קדשים, וזה שייך רק בכבשי עצרת שהם שלמי ציבור והם קודש קדשים, וכשם ששלמים האמורים כאן לגבי שיר קבוע להם זמן, שהרי אמרנו שמדובר כאן בכבשי עצרת, כך עולה האמורה כאן מדובר בעולה שקבוע לה זמן שהיא טעונה שיר, אבל עולת נדבת ציבור לא קבוע לה זמן ואינה טעונה שיר!

*